

Wojciech NAWORYTA*, Jarosław BADERA**

Diagnoza uwarunkowań społeczno-gospodarczych dla projektowanego zagospodarowania złoża Gubin

STRESZCZENIE. Artykuł powstał w związku z prowadzonymi przygotowaniem do budowy kompleksu górniczo-energetycznego opartego na zasobach złoża węgla brunatnego Gubin w województwie lubuskim. Projektowana kopalnia odkrywkowa obejmie swym zasięgiem tereny gmin Gubin i Brody. Ważna dla krajowego systemu energetycznego inwestycja, uwzględniona w strategicznych dokumentach rządowych, budzi wiele kontrowersji wśród społeczności lokalnej. Teren nad złożem, który w około 50-letnim okresie funkcjonowania kopalni będzie sukcesywnie zajmowany przez przemieszczające się wyrobisko i zwałowisko nadkładu, obejmuje powierzchnię około 8,5 tys. ha. W wyniku działalności kopalni tereny te zmieniają całkowicie swoją dotychczasową funkcję.

W artykule, opartym na ogólnie dostępnych źródłach, przedstawiono analizę warunków społeczno-gospodarczych panujących obecnie na terenach planowanej kopalni. Dla porównania wyniki przedstawiono na tle województwa lubuskiego i kraju. Uwzględniono wskaźniki demograficzne, w tym: ilość mieszkańców, gęstość zaludnienia, wiek, migracje. W części dotyczącej sytuacji gospodarczej przeanalizowano: przychody ludności i ich źródła, wskaźniki bezrobocia. Przedstawiono charakterystykę podmiotów gospodarczych oraz dochody gmin. Zinventaryzowano stan zagospodarowania terenów nad złożem, w tym: liczebność i stan zabudowy mieszkaniowej, sieć komunikacyjną, sieć wodociągową, obiekty użyteczności publicznej oraz zabytkowe.

W osobnym rozdziale przedstawiono krótką diagnozę akceptacji społecznej dla planowanej inwestycji. Zwrócono uwagę na potrzebę kontynuowania działań informacyjnych, mających na celu minimalizowanie konfliktów społecznych powodowanych przez projekty, które naruszają istniejący stan zagospodarowania terenów. Przedstawiona w artykule charakte-

* Dr inż. – AGH Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków; e-mail: naworyta@agh.edu.pl

** Dr – Uniwersytet Śląski, e-mail: jbadera@wnoz.us.edu.pl

rystyka uwarunkowań społeczno-gospodarczych może być podstawą do analizy strat i korzyści będących konsekwencją planowanej inwestycji w odniesieniu do terenów przedmiotowych gmin.

SŁOWA KLUCZOWE: węgiel brunatny, uwarunkowania społeczne, uwarunkowania gospodarcze, kopalnia odkrywkowa

Wprowadzenie

Przedmiotem artykułu jest charakterystyka społeczno-gospodarcza gmin, na terenie których zalega jedno z ważniejszych dla polskiej gospodarki, perspektywicznych złóż węgla brunatnego o zasobach bilansowych przekraczających 1,6 mld ton. Złoże Gubin zostało udokumentowane w latach sześćdziesiątych i od ponad połowy wieku jest przedmiotem prac studialnych i koncepcji dotyczących jego udostępnienia. Ze względu na stan krajowego systemu energetycznego oraz prognozowane zapotrzebowanie na energię elektryczną szanse na górnicze zagospodarowanie tego złoża są obecnie bardzo wysokie. W strategicznych dokumentach rządowych zostało wymienione z nazwy wśród kilku innych złóż jako podstawa zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego kraju (Polityka... 2009; Koncepcja... 2011). W planie województwa lubuskiego złoże Gubin objęto ochroną, co oznacza priorytet dla jego eksploatacji i zabezpieczenie terenu nad złożem przed niepożądaną zabudową.

Projektowana przez polski koncern energetyczny PGE inwestycja budzi wiele kontrowersji. W planowanym około 50-letnim okresie funkcjonowania kopalni czynne wyrobisko o powierzchni od 1,5 do 2,5 tys. ha będzie zajmować kolejne partie złoża, równocześnie tereny zwalowskie na zapleczu odkrywki będą sukcesywnie rekultywowane.

Teren projektowanej eksploatacji obejmuje powierzchnię łącznie około 8,5 tys. hektarów w południowej części gminy wiejskiej Gubin oraz północnej części gminy wiejskiej Brody, zajmując wraz z terenem przewidzianym pod budowę elektrowni około 17% łącznej powierzchni obu jednostek administracyjnych. Gminy należą do dwóch różnych powiatów województwa lubuskiego – powiatu krośnieńskiego i żarskiego.

W zamiarach inwestora kopalnia ma stanowić źródło surowca do produkcji energii elektrycznej w specjalnie dla tego celu projektowanej elektrowni o mocy 2700 MW. Założona moc elektrowni odpowiada około 10% obecnie zainstalowanej mocy w polskich elektrowniach zawodowych. W prostym rachunku stanowi więc źródło energii elektrycznej dla około 3,8 mln Polaków. Obecnie funkcjonujące elektrownie zawodowe w najbliższym sąsiedztwie złoża Gubin (Turów, Dolna Odra) ze względu na wiek i stan techniczny mają ograniczone możliwości rozwoju, a w okresie uruchomienia elektrowni na złożu Gubin będą się znajdowały w fazie sukcesywnego zmniejszania zdolności produkcyjnych. Projektowany kompleks górniczo-energetyczny oparty na złożu węgla brunatnego Gubin ma zatem istotne znaczenie dla zapewnienia energii mieszkańcom zachodniej części kraju.

Budowa kopalni i elektrowni, jak każda nowa inwestycja, ingeruje w stan zagospodarowania przestrzeni. Prowadzi do zmiany *status quo* terenów objętych inwestycją. Przestrzeń geodezyjna jest dobrem ograniczonym, a jej konkurencyjne zagospodarowanie zawsze rodzi konflikt. Zjawisko to jest normalne tak w świecie ludzi, jak i w przyrodzie. Przy planowaniu inwestycji należy się zatem liczyć ze sprzeciwem społecznym (por. Frączek 2011). Konflikt wynika ze sprzecznych interesów obecnych i przyszłych użytkowników przestrzeni. Po przeprowadzeniu dokładnej analizy uwarunkowań społecznych terenów złożowych rodzi się jednak pytanie, czy interes inwestora rzeczywiście jest spreczny z interesem społeczności przedmiotowych terenów? Niniejsza praca jest próbą odpowiedzi na to pytanie.

1. Charakterystyka społeczno-gospodarcza terenów projektowanej inwestycji

Artykuł prezentuje podstawowe informacje społeczno-ekonomiczne na temat przedmiotowych gmin i ich mieszkańców, a także wybrane dane o zagospodarowaniu przestrzennym terenu. W opracowaniu materiału oparto się na analizie informacji udostępnionych publicznie (*desk research*), przede wszystkim przez Główny Urząd Statystyczny (GUS), a także gminne Biuletyny Informacji Publicznej (BIP). Przeprowadzona analiza pozwala na wstępną identyfikację obszarów potencjalnych korzyści płynących z planowanej inwestycji dla lokalnej społeczności, a także obszarów potencjalnie krytycznych. W kolejnych etapach przygotowania inwestycji przedstawione w pracy problemy powinny stać się przedmiotem analizy pogłębionej (*deep-dive*), przygotowującej do dalszego dialogu z lokalnymi interesariuszami (*stakeholders*).

Niektóre zagadnienia społeczno-ekonomiczne związane z projektowaną kopalnią były już wcześniej prezentowane w artykułach (Nowak, Modrzejewski 2010; Naworyta, Chodak 2010) i wystąpieniach (Greinert 2012; Naworyta 2012).

1.1. Charakterystyka demograficzna

Województwo lubuskie cechuje się najmniejszą w kraju liczbą stałych mieszkańców oraz jedną z najmniejszych gęstości zaludnienia. To samo odnosi się do obu analizowanych gmin na tle województwa lubuskiego. Zgodnie ze wstępnym projektem zagospodarowania złoża (Projekt... 2012) na terenie bezpośrednio objętym eksploatacją oraz pod zewnętrznym zwałowiskiem nadkładu znajdzie się w całości 14 odrębnych wsi i przysiółków, a 2 inne częściowo. Tereny te zamieszkuje łącznie około 2270 osób, co stanowi 21% łącznej populacji obu gmin (Gubin – 15%, Brody – 34% mieszkańców). Gęstość zaludnienia na terenach projektowanej eksploatacji jest nieco większa niż średnia dla gmin, co wynika

z lokalizacji inwestycji na terenach bezleśnych – bardziej zaludnionych niż pozostałe obszary obydwu gmin, które charakteryzują się wysoką lesistością. Mimo to, gęstość zaludnienia terenu przyszłej kopalni jest trzykrotnie mniejsza niż średnia dla województwa lubuskiego i dwukrotnie mniejsza niż przeciętne zaludnienie terenów wiejskich w Polsce. Uwagę zwraca ponadto fakt, iż średnia liczba mieszkańców miejscowości o charakterze wiejskim na terenie przyszłej inwestycji wynosi około 150 osób, podczas gdy średnia wojewódzka i krajowa to odpowiednio 274 i 280 mieszkańców. W tabeli 1 podano charakterystykę demograficzną terenów planowanej kopalni na tle danych krajowych i wojewódzkich.

TABELA 1. Podstawowe parametry przestrzenno-demograficzne rejonu projektowanej eksploatacji złoża Gubin na tle województwa i kraju (dane na koniec 2010 r. wg GUS, uzupełnione wg BIP gmin)

TABLE 1. Basic demographic factors of the area affected by the planned lignite mine compared with corresponding factors for Lubuskie province and Poland (data for the end of 2010 according to GUS, supplemented with data from Commune Information Bulletins – BIP)

Jednostka terytorialna	Powierzchnia [km ²]	Liczba mieszkańców	Gęstość zaludnienia [osób/km ²]
Polska	312 679	38,2 mln	122
Polska – tereny wiejskie	291 101	14,9 mln	51
woj. lubuskie (83 gminy) ¹	13 988	1 011 tys. (16) ²	72 (14)
woj. lubuskie – ter. wiejskie	13 343	369 tys.	28
gm. Gubin miejska	20,68	16 631	804
gm. Gubin wiejska	379,60	7 226	19 (75)
gm. Brody	240,47	3 457	14 (81)
Teren planowanej kopalni	85,1	2 270	26

¹ W tym 9 miejskich; bez miast na prawach powiatu.

² W nawiasach podano miejsce województwa w kraju lub gminy w województwie.

W dalszej części publikacji podane zostaną liczby charakteryzujące całość gmin wiejskich Gubin i Brody, a w niektórych przypadkach także gminy miejskiej Gubin, gdyż do lokalnych interesariuszy należy cała społeczność wymienionych jednostek administracyjnych, a nie tylko mieszkańcy terenów planowanej kopalni. Ze względu na brak wszystkich danych dla gmin niektóre analizy odnoszą się do powiatów – krośnieńskiego i żarskiego.

We wszystkich gminach dominuje grupa ludności w wieku produkcyjnym (ok. 65,5–66%, a więc podobnie jak w całym województwie lubuskim i nieco więcej niż w całej Polsce. Grupa ludności w wieku przedprodukcyjnym (ok. 19–21,5%) przeważa nad grupą w wieku poprodukcyjnym (ok. 13–15%). Miasto Gubin nie odbiega pod tym względem od całego województwa, natomiast w gminach wiejskich przewaga „młodzieży” nad „emery-

tami” jest bardziej wyraźna, nawet w większym stopniu niż dla obszarów wiejskich w skali całej Polski.

W latach 2008–2010 odnotowano dość duży przyrost naturalny w gminie Brody (średnio 2,9 / 1 tys. mieszkańców / rok), stosunkowo niewielki w gminie wiejskiej Gubin (1,2) i słabo ujemny w mieście Gubin (–0,5). W analogicznym okresie przyrost naturalny dla województwa lubuskiego był większy niż dla całej Polski (6 miejsce w kraju w 2010 r.). Wymienione wyżej dane pokazują, że lokalna społeczność w stosunku do reszty kraju jest relatywnie młoda. Odnosi się to również do całego województwa lubuskiego. Jednak, podobnie jak w całym kraju, również i tu obserwuje się symptomy starzenia się społeczeństwa – spada liczba i udział osób w wieku przedprodukcyjnym, a wzrasta w pozostałych grupach wiekowych.

W latach 2008–2010 wszystkie trzy gminy cechowało ujemne saldo migracji (wewnątrz-krajowych i zagranicznych), przy czym w największym stopniu dotyczyło to gminy Brody (średnio –3,8 / 1 tys. mieszkańców / rok), której saldo należało do najsilniej ujemnych wśród gmin województwa lubuskiego. W przypadku obu gmin wiejskich dominującą rolę odgrywają migracje wewnętrzne do miast i (prawdopodobnie w mniejszym stopniu) do innych gmin wiejskich.

Saldo migracji wewnętrznych dla woj. lubuskiego jest słabo ujemne, ale w porównaniu z innymi województwami odpływ ludności z woj. lubuskiego na teren innych województw jest stosunkowo niewysoki. Dokładniejsze określenie struktury i kierunków migracji z badanego obszaru wymagałoby szczegółowych analiz.

1.2. Wskaźniki ekonomiczne

Dochody budżetów gmin wiejskich Gubin i Brody są relatywnie niskie (tab. 2). Większość z nich stanowią dotacje i subwencje, zaledwie około 1/3 stanowią dochody własne. Pod względem dochodów własnych na głowę mieszkańca gminy te w 2010 r. zajmowały odpowiednio 65 i 73 miejsce wśród 83 gmin lubuskich. Niezależnie od rodzaju i sposobu obliczania, wpływy budżetowe analizowanych gmin odstają wyraźnie od analogicznych wpływów dla przeciętnej gminy województwa lubuskiego i całej Polski. Inaczej na tym tle prezentuje się miasto Gubin, którego dochody niemal w połowie mają charakter własny, przekraczając jednocześnie przeciętne wpływy gmin lubuskich i krajowych. Dokładnej analizy wymagałoby natomiast określenie pozycji miasta Gubin na tle innych miast o podobnej wielkości. W 2010 r. pod względem dochodów gmin *per capita* województwo lubuskie zajmowało 9 miejsce w kraju.

Dane o średniej wielkości wynagrodzeń dostępne są jedynie na poziomie powiatów (tab. 2). W przypadku powiatu krośnieńskiego (Gubin, gminy miejska i wiejska) są one wyraźnie niższe niż średnia krajowa, a nawet nieco niższe niż średnia dla województwa lubuskiego, które w 2010 r. zajmowało dopiero 13 miejsce wśród polskich województw. Natomiast w powiecie żarskim (gmina Brody) wynagrodzenia są nieco wyższe od średniej lubuskiej, niemniej nadal wyraźnie niższe niż średnia krajowa.

Bezrobocie w analizowanym obszarze jest bardzo wysokie i to niezależnie od gminy (tab. 2). Stopa bezrobocia, czyli udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności

TABELA 2. Wybrane wskaźniki społeczno-ekonomiczne dla rejonu projektowanej eksploatacji złoża Gubin na tle województwa i kraju (dane na koniec 2010 r. wg GUS)

TABLE 2. Selected social and economic factors for the region of planned mining of the Gubin lignite deposit along with corresponding data for Lubuskie province and Poland (data for the end of 2010 according to GUS)

Jednostka terytorialna	Dochody budżetów gminnych [tys. zł]				Wynagrodzenia śr. brutto per capita ¹ [tys. zł]	Stopa bezrobocia [%]	
	ogółem	własne	per capita			2a	2b
			ogółem	własne			
Polska ³	29 169	13 015	2,834	1,264	3,435	7,9	12,4
woj. lubuskie ³	26 336	11 830	2,847	1,279 (9) ⁴	2,920 (13)	8,9	15,5 (4)
gm. Gubin miejska	55 769	26 693	3,353	1,605 (14)	2,799 ⁵	16,6	24,6 ⁵
gm. Gubin	19 072	6 524,5	2,639	0,903 (65)	2,799 ⁵	16,8	24,6 ⁵
gm. Brody	8 910	2 841	2,577	0,822 (73)	3,085 ⁵	14,8	17,4 ⁵

¹ W podmiotach gospodarczych o liczbie pracujących co najmniej 10 osób, bez zatrudnionych w rolnictwie indywidualnym i kilku innych rodzajach podmiotów.

^{2a} Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym.

^{2b} Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności aktywnej zawodowo, z uwzględnieniem rolnictwa indywidualnego.

³ Bez miast na prawach powiatu.

⁴ W nawiasach podano miejsce województwa w kraju lub gminy w województwie (w przypadku bezrobocia 1 miejsce zajmuje województwo z najwyższą stopą).

⁵ Dane dla powiatu krośnieńskiego (Gubin) i żarskiego (Brody).

w wieku produkcyjnym, jest od 1,7 (gmina Brody) do 1,9 (gminy gubińskie) razy wyższa od stopy bezrobocia w województwie lubuskim oraz od 1,9 do 2,1 razy wyższa niż w całej Polsce. Całe województwo lubuskie należy przy tym do jednostek terytorialnych o najwyższym bezrobociu (5 miejsce w kraju w 2011 r.). Warto jeszcze zauważyć, że w gminie Brody liczba zarejestrowanych bezrobotnych jest 1,4 razy większa niż liczba osób pracujących w podmiotach gospodarczych zatrudniających co najmniej 10 osób (nie licząc rolnictwa indywidualnego i niektórych innych rodzajów działalności). W gminie wiejskiej Gubin stosunek liczby bezrobotnych do liczby pracujących wynosi 0,9, a dla miasta Gubin 0,7. Około 49% bezrobotnych w powiatach gubińskim i żarskim stanowią ludzie poniżej 35 roku życia, co nie wyróżnia tego regionu z całego województwa, ani na tle całego kraju.

Ogólna wartość produktu krajowego brutto województwa lubuskiego w 2009 r. wyniosła 30,3 mld zł, co stanowiło tylko 2,3% polskiego PKB (średnia dla wszystkich województw kraju to niemal 84 mld zł). PKB województwa liczone *per capita* jest o prawie 15 punktów procentowych niższe niż PKB liczone na głowę mieszkańca Polski. Stawia to woj. lubuskie na 9 miejscu wśród wszystkich województw w kraju.

Pod względem liczebności podmiotów gospodarczych wpisanych do REGON, przypadających na 1 tys. mieszkańców, województwo lubuskie zajmowało 6 miejsce w kraju

(2010 r.). Liczba ta wynosiła 105 i była niemal identyczna jak wartość ogólnokrajowa. Na analizowanym obszarze najwięcej podmiotów jest zarejestrowanych w mieście Gubin (136 na 1 tys. mieszkańców), a ponad dwukrotnie mniej na obszarach gmin wiejskich Gubin i Brody (ok. 60 na 1 tys. mieszkańców). Podobnie jak w całym kraju dominują podmioty należące do sekcji „handel, naprawa pojazdów samochodowych”. Dla miasta Gubin charakterystyczny jest ponadto stosunkowo duży (w porównaniu do krajowego) udział podmiotów związanych z obsługą rynku nieruchomości. Miasto pełni rolę lokalnego ośrodka handlowo-usługowego dla okolicznych gmin. Zakładów produkcyjnych jest w nim niewiele (odzieżowe; meblarskie; obróbka termiczna, mechaniczna i plastyczna; produkcja odżywek i suplementów diety). Na nowe inwestycje czeka gubińska podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Na otaczających miasto terenach wiejskich źródłem utrzymania dla około 80% mieszkańców pozostaje rolnictwo.

1.3. Zagospodarowanie przestrzenne i infrastruktura

Województwo lubuskie cechuje się najwyższą w kraju lesistością – lasy zajmują nieco ponad połowę jego powierzchni. Około 40% przypada na użytki rolne (grunty orne, łąki i pastwiska, resztę stanowią tereny zabudowane, grunty pod wodami, użytki ekologiczne i nieużytki (tab. 3). Jeszcze wyższy jest udział lasów w powierzchni gmin wiejskich Gubin i Brody, proporcjonalnie mniej jest natomiast użytków rolnych, przy zbliżonym udziale pozostałych rodzajów gruntów. Obszar planowany do zagospodarowania górniczego w porównaniu z pozostałymi terenami obu gmin jest natomiast wyraźnie mniej zalesiony, największy udział mają grunty rolne i nieużytki, udział terenów zabudowanych jest nieco mniejszy niż średnie dla gmin. Występowanie obszarów ochrony przyrody w sąsiedztwie projektowanej odkrywki i płynące stąd konsekwencje dla przyszłej kopalni omówiono szerzej w osobnej publikacji (Uberman, Naworyta 2012).

Dominującym typem gospodarki na terenach planowanej kopalni odkrywkowej jest rolnictwo. Przeważają gleby słabsze, zaliczane do IV–VI klasy bonitacyjnej. Gleby klasy II–III stanowią około 20% areалу. Struktura produkcji jest zróżnicowana. W obszarze gminy wiejskiej Gubin dominują gospodarstwa o niewielkich powierzchniach, natomiast w gminie Brody znaczna część produkcji przypada na duże gospodarstwa rolne (ponad 100 ha). Stosunkowo dużą powierzchnię zajmują również nieużytki po dawnych PGR-ach. Siedliska leśne (głównie północna część obszaru) porastają bory sosnowe wykształcone na najsłabszych glebach bielicowych (ok. 90% drzewostanu, na ogół młodego). Lesistość terenu projektowanej kopalni szacuje się na około 10%.

Sieć osadnicza charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem (typ wsi małej). W roku 2002, kiedy przeprowadzono Narodowy Spis Powszechny, w miejscowościach na obszarze projektowanej dzisiaj kopalni znajdowało się około 400 budynków mieszkalnych (szczegółowe wyniki spisu z 2011 r. nie są jeszcze opublikowane). Dominuje przedwojenna zabudowa zagrodowa. W zdecydowanej większości są to obiekty jednorodzinne, wolnostojące, zamieszkałe zwykle przez kilka osób. Budynki charakteryzują się w większości złym i średnim stanem technicznym. Z ogólnej liczby budynków większość powstała przed rokiem

TABELA 3. Aktualny charakter zagospodarowania terenów i gospodarka komunalna w rejonie projektowanej eksploatacji złoża Gubin na tle województwa (dane na koniec 2010 r. wg GUS i szacunków własnych)

TABLE 3. Current land use and public facilities in the area of the planned mine on the Gubin lignite deposit compared to Lubuskie province (data for the end of 2010 according to GUS and authors' own estimations)

		Woj. lubuskie	Gm. Gubin wiejska	Gm. Brody	Teren kopalni ¹
Użytkowanie gruntów [%]	lasy	51,2	65,7	57,2	10
	użytki rolne ²	40,8	26,3	33,0	82
	nieużytki	1,3	8,0	9,8	
	grunty zabudowane	4,2			8
	grunty pod wodami	1,8			0
	użytki ekologiczne	0,7	– ⁴	– ⁴	– ⁴
Gospodarka komunalna [%] ³	wodociągi	89,4	69,7	74	– ⁵
	kanalizacja	63,3	9,8	28	– ⁵
	gaz	52,7	4,4	0	– ⁵

¹ Wzrost, zwałowisko zewnętrzne, zaplecze techniczne kopalni, a także teren elektrowni (szacunki własne).

² Grunty orne, łąki, pastwiska.

³ Udział osób korzystających w ogólnej populacji.

⁴ Nie wydzielono (GUS, szacunki własne).

⁵ Nie analizowano.

1945, a więc w dużym stopniu uległa dekapitalizacji. Większe zespoły mieszkalne wybudowano w latach sześćdziesiątych XX wieku na potrzeby ówczesnych PGR-ów. Obecnie większość tych mieszkań znajduje się w rękach prywatnych. W granicach projektowanej inwestycji górniczej zlokalizowane są cztery kościoły filialne, Zespół Szkół oraz Wiejski Ośrodek Zdrowia w Grabicach – poza nimi brak znaczących budowli publicznych.

Najważniejszym obiektem zabytkowym w okolicy (poza granicami projektowanego obszaru górniczego) jest barokowy pałac Brühla w Brodach z poł. XVIII w. wraz z parkiem. Obiekty wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znajdują się również na terenie złoża. Wśród nich uwagę zwraca klasycystyczny dwór w Grabicach z końca XVIII wieku, użytkowany po wojnie przez PGR, klasycystyczny zespół dworski w Kozowie z końca XVII w. oraz neogotycki zespół pałacowy z parkiem w Luboszycach z XIX wieku. Stan techniczny zabudowań pałacowych i folwarcznych jest na ogół zły. Inne obiekty zabytkowe to głównie kościoły i budynki gospodarcze. Na analizowanym terenie udokumentowano również dość liczne stanowiska archeologiczne.

W omawianym rejonie (w granicach i poza terenem projektowanej kopalni) działa około 20 studni głębinowych, 2 pompownie i stacje uzdatniania wody. Większość wsi w gminach

Gubin i Brody zaopatrywana jest w wodę z wodociągów komunalnych, ale tylko niewielka część jest skanalizowana i wyposażona w oczyszczalnię ścieków (głównie Brody i Sękowice). Na obszarze złoża brak jest sieci gazowej. Pod względem dostępu do usług komunalnych obie gminy zajmują dalekie miejsca wśród gmin województwa lubuskiego. Zapotrzebowanie na energię elektryczną pokrywane jest z Zespołu Elektrowni Wodnych „Dychów” (grupa PGE) oraz Krajowego Systemu Elektroenergetycznego (GSZ Leśniów), za pośrednictwem linii średnich i niskich napięć. Na analizowanym obszarze nie występują eksploatowane składowiska odpadów komunalnych.

Teren złoża cechuje słabo rozwinięta infrastruktura transportowa. Znaczna część dróg powstała jeszcze przed rokiem 1945 i posiada nawierzchnię z kostki granitowej. Z ważniejszych tras komunikacyjnych przez teren projektowanej eksploatacji przechodzi jedynie droga wojewódzka nr 285 oraz niewielki odcinek drogi nr 286. Nieczynna linia kolejowa Lubsko-Gubin przebiega wzdłuż północno-wschodniej granicy przedmiotowego terenu częściowo w granicach projektowanego obszaru górniczego. Rejon Gubina jest słabo skomunikowany z resztą kraju. Poprzez dwa mosty drogowe na Nysie Łużyckiej (w Gubinie i Sękowicach) połączony jest natomiast z terytorium Niemiec, gdzie najbliższa autostrada przebiega w odległości 30 km. Możliwości wynikające z położenia przygranicznego wydają się jednak w dużym stopniu niewykorzystane, mimo że zgodnie ze strategią rozwoju województwa lubuskiego opisany obszar należy do tzw. Transgranicznego Pasma Przyspieszonego Rozwoju Miast nad Odrą i Nysą Łużycką, a tereny stwarzają dogodne warunki do inwestowania, także w zakresie tworzenia małych i średnich przedsiębiorstw.

Turystyka nie odgrywa praktycznie żadnej roli jako źródło utrzymania miejscowej ludności. Przez teren projektowanej kopalni przebiega jeden znakowany szlak turystyczny PTTK łączący Gubin i Żary. Obydwie gminy mają ubogą infrastrukturę turystyczno-wypoczynkową. Według danych GUS w 2010 r. na terenie gmin Gubin i Brody czynny był tylko jeden obiekt turystyczny zbiorowego zakwaterowania (52 miejsca noclegowe), dwa lata wcześniej obiektów takich było cztery (w sumie 205 miejsc). W 2010 r. analizowane gminy nie wydały żadnych środków finansowych na rozwój turystyki, podczas gdy wydatki na ten cel w gminach województwa lubuskiego wynosiły średnio 115 tys. zł. Obie gminy finansowały natomiast wydatki na „gospodarkę komunalną i ochronę środowiska” w wysokości około 0,5 mln zł, co jednak odbiega wyraźnie od średniej dla gmin lubuskich (2,9 mln zł).

2. Problem pozyskania akceptacji społecznej dla planowanej inwestycji

Wśród większości perspektywicznych złóż węgla brunatnego złoża Gubin wyróżnia się teoretycznie niskim stopniem konfliktowości w odniesieniu do warunków społecznych i uwarunkowań przestrzennych, a korzyści płynące z inwestycji wydają się oczywiste. Nie zapobiegło to jednak konfliktowi z lokalną społecznością na tle środowiskowym. W refe-

rendum przeprowadzonym w 2009 r. na terenie gmin wiejskich Gubin i Brody przy frekwencji odpowiednio 47,4% i 53,0% przeciwko odkrywcy zagłosowało 68,0% i 65,4% osób. Przyczyny takiego stanu rzeczy są z pewnością złożone (por. Badera 2010) i wymagają dogłębnej analizy. Możliwe, że zasadniczą rolę odgrywa w tym przypadku bezpośrednie sąsiedztwo kilkunastotysięcznego ośrodka miejskiego, wysoki stopień oddolnej aktywności społecznej w regionie (istniejący niezależnie od zaistniałego konfliktu), a także działalność konkurencyjnych podmiotów. Warto jednak zwrócić uwagę, że w obydwu przypadkach zdeklarowani przeciwnicy kopalni stanowili około 1/3 uprawnionych do głosowania, zatem milcząca połowa nadal pozostaje do przekonania.

Należy się zastanowić, czy pomimo prowadzonych akcji informacyjnych obecny model komunikacji nie jest nadal deficytowy i czy możliwa jest jego zmiana na jeszcze bardziej dialogowy. Można również rozważyć zmianę strategii regulacji konfliktu z modelu ekspercyckiego na partycypacyjny („uczestniczący”).

Prawdopodobieństwo zagospodarowania złoża Gubin jest wysokie. Świadczą o tym zapisy w rządowych dokumentach strategicznych oraz w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego. Dokumenty te wciąż jednak nie przesądzają o powodzeniu projektowanej inwestycji (Uberman 2011). Zmiany wywołane budową kopalni i elektrowni najbardziej dotyczyć będą mieszkańców terenów złoża w gminach Gubin i Brody dlatego należy kontynuować wszelkie działania mające na celu uzyskanie szerokiej akceptacji społeczności tych gmin.

Podsumowanie i wnioski

Przedstawione w pracy analizy uprawniają do sformułowania następujących wniosków:

- ✧ Charakterystyka gmin wskazuje wyraźnie, że straty związane z relokacją ludności i zmianą charakteru zagospodarowania gruntów będą stosunkowo niewielkie. Związana z eksploatacją konieczność wykupu nieruchomości i przesiedlenia mieszkańców, ze względu na obecny stan przeważającej części zabudowań, przyczyni się wręcz do poprawy warunków mieszkaniowych objętych tym osób.
- ✧ Uruchomienie projektowanej inwestycji z całą pewnością wpłynie pozytywnie na lokalny rynek pracy. W szczególności odczują to ludzie młodzi, których udział w ogólnej populacji jest stosunkowo wysoki. Wzrost zatrudnienia i wynagrodzeń powinien powstrzymać obserwowany odpływ ludności na inne obszary województwa lubuskiego i spowodować wzrost znaczenia „małej ojczyzny” w sposobie myślenia obywateli.
- ✧ Opierając się na przykładach gmin, w których funkcjonują kopalnie można wnosić, że budowa kopalni węgla brunatnego na terenie gmin Gubin i Brody wpłynie na ich rozwój gospodarczy i poziom życia wszystkich mieszkańców, również tych nie związanych z kopalnią. Właściwa polityka inwestycyjna samorządów może zapewnić kontynuację rozwoju także po zakończeniu działalności górniczej.

- ✧ Analizowany region jest peryferyjny gospodarczo, słabo powiązany funkcjonalnie z resztą kraju, marginalizowany dotąd w strategiach ogólnokrajowych (por. Koncepcja... 2011). Projektowana inwestycja, poza realizacją celu strategicznego dla kraju, przyczyni się do jego aktywizacji ekonomicznej, co przełoży się także na rozwój społeczny i poprawę więzi z resztą kraju (por. Greinert 2012).
- ✧ Projektowana kopalnia, mimo szerokiej ingerencji w środowisko, na tle innych polskich złóż wyróżnia się jako inwestycja relatywnie mało konfliktowa tak w odniesieniu do stosunków społecznych, jak i środowiskowych. Mimo profesjonalnych działań informacyjnych prowadzonych przez inwestora, nie udało się jednak uniknąć konfliktów i protestów społecznych. Zdaniem autorów należy rozważyć zmianę strategii informacyjnej z modelu eksperckiego na partycypacyjny w celu pozyskania możliwie wysokiej akceptacji dla inwestycji ze strony społeczności lokalnej.

Literatura

- BADERA J., 2010 – Konflikty społeczne na tle środowiskowym związane z udostępnianiem złóż kopalni w Polsce. *Gospodarka Surowcami Mineralnymi* t. 26, z. 1, s. 105–125.
- FRĄCZEK P., 2011 – Przeciwdziałanie konfliktom lokalizacyjnym w sektorze energii. *Polityka Energetyczna* t. 14, z. 2, s. 65–78.
- GREINERT A., 2012 – Węgiel brunatny szansą dla rozwoju województwa lubuskiego. [W:] Konferencja „Rola i miejsce węgla brunatnego w krajowej energetyce XXI wieku”, Senat RP, Warszawa, 29 maja 2012. Publ. elektr. na stronach www.senat.gov.pl
- Koncepcja... 2011 – Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Załącznik do Uchwały Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r., *Monitor Polski* 2012, poz. 252.
- NAWORYTA W., 2012 – Zagospodarowanie złoża „Gubin” Czy warto? Dlaczego? [W:] Konferencja „Rola i miejsce węgla brunatnego w krajowej energetyce XXI wieku”, Senat RP, Warszawa, 29 maja 2012. Publ. elektr. na stronach www.senat.gov.pl
- NAWORYTA W., 2011 – Analiza uwarunkowań geologiczno-górnicznych oraz ograniczeń zewnętrznych dla zagospodarowania złoża węgla brunatnego Gubin. *Polityka Energetyczna* t. 14, z. 2, s. 291–304.
- NAWORYTA W., CHODAK M., 2010 – Analiza możliwości zagospodarowania złóż węgla brunatnego w rejonie Gubina ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań lokalnych (przyrodniczych, społecznych, kulturowych). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego* nr 137, Seria: *Inżynieria Środowiska* – 17, s. 45–55.
- NOWAK A., MODRZEJEWSKI S., 2010 – Ogólna charakterystyka stanu zagospodarowania przestrzennego oraz uwarunkowań środowiskowych w rejonie złoża węgla brunatnego Gubin. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego* nr 138, Seria: *Inżynieria Środowiska* – 18, s. 40–49.
- Polityka... 2009 – Polityka energetyczna Polski do 2030 roku, Załącznik do uchwały nr 202/2009 Rady Ministrów z 10 listopada 2009 r.
- Projekt... 2012 – Projekt zagospodarowania złoża Gubin, Etap I i II, Fundacja dla AGH, Kraków – nie publ.
- UBERMAN R., 2011 – Waloryzacja złóż węgla brunatnego dla prawnej ich ochrony. *Polityka Energetyczna* t. 14, z. 2.

UBERMAN R., NAWORYTA W., 2012 – Eksploatacja złóż węgla brunatnego w warunkach ograniczeń przestrzennych i ekologicznych, studium przypadku złoża Gubin. Polityka Energetyczna [oddane do druku].

Wojciech NAWORYTA, Jarosław BADERA

Analysis of social and economic conditions for planned development of the Gubin lignite deposit

Abstract

This article has been prepared in connection with the plans for a new mine and power plant based on the resources of the Gubin lignite deposit in Lubuskie province. The planned open pit mine will affect an area including two communes – Gubin and Brody. The project is important for the Polish power system and has been considered in strategic documents of the Polish government; however, it still has not been adequately accepted by the local community. The deposit, which will be exploited by open pit mining and overburden dumping over a period of approximately 50 years, has an area of 8.5 thousand ha. As a consequence of mining activity, land use in the affected area will be completely changed.

Based on commonly accessible sources, the article presents analysis of social and economic circumstances, and conditions for the planned mining and [energetic complex energy production facilities. The characteristics of the Gubin and Brody communes are compared with data for both the Lubuskie province and Poland as a whole.

Key demographic factors are as follows: the number of inhabitants, population density, age, and migration characteristics. Economic analysis includes factors like the income of inhabitants, employment opportunities, and the unemployment rate. Companies working in the area were characterized together with their importance for the income of the communes. The land use in the deposit area was inventoried, e.g. the number of houses, their age and condition, the road network, water supply network, public facilities, and historic buildings. A separate chapter provides a short diagnosis of social acceptance for the planned project. It emphasizes the need for the investor to continuously and actively provide information in order to minimize social conflicts associated with the project. The presented social and economic characteristics can be used as a basis for cost and profit analysis for the planned mining energy complex in the community of the affected area.

KEY WORDS: lignite, social conditions, economic conditions, open pit mine